

Нина Ж. Манојловић¹

Универзитет у Крагујевцу

Филолошко-уметнички факултет²

Катедра за англистику

<https://orcid.org/0000-0003-0238-6413>

МОГУЋНОСТ ПРИМЕНЕ КОГНИТИВНО-ИНФЕРЕНЦИЈАЛНЕ ПРАГМАТИКЕ НА СИТУАЦИОНУ ИРОНИЈУ³

Рад за циљ има проматрање примене когнитивно оријентисаних приступа језику на анализу ситуационе ироније. Најпре се излажу релевантни приступи који су за предмет својих интересовања имали вербалну иронију, те се образлажу њихове предности, али и недостаци, како би се што адекватније образложио одабир ехоичког приступа. Посебан акценат ставља се на потенцијалну адекватност за примену у анализи других типова ироније – ситуациона, драмска, трагичка и сл. Код примене ехоичког приступа на ситуациону иронију долази до одређених терминолошких измена (нпр. *основна пропозиција исказа* основна пропозиција *наратива*) али механизам остаје неизмењен. Одлазећи корак даље, последњи део рада представља пример примене одабраног теоријског апарата теорије релеванције на трагичку иронију на примеру романа *Не дај ми никада да одем* Казау Ишигура, са посебним нагласком на везу ироније и дискриминације клонова-донора органа у дистопијском свету романа. Предлаже се анализа ситуационе ироније аналогна анализи вербалне ироније која показује да одабрани апарат омогућава адекватно тумачење парадоксалности на коју упућује ситуациона иронија Кетине приповести. Такође, предложени приступ објашњава и истовремено постојање ироничног и неироничног тумачења *наратива* које и сам аутор романа у својим интервјуима потенцира.

Кључне речи: вербална иронија, ситуациона иронија, ехоичка употреба језика, теорија релеванције

1. Увод

Литература о иронији обимна је и обухвата истраживања из области реторике, филозофије, књижевне теорије и лингвистике. Последњих деценија све су бројније анализе из позиције психолингвистике (в. GIBS 2000; LEGIT i GIBS 2000) и других когнитивно оријентисаних наука (RUIZ DE MENDOSA IBANJEZ

1 manojlovic.nina@gmail.com, nina.manojlovic@filum.kg.ac.rs

2 Истраживање спроведено у раду финансирало је Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије (финансирање по Уговору о преносу средстава за финансирање научноистраживачког рада запослених у настави на акредитованим високошколским установама у 2024. години 451-03-65/2024-03/ 200198).

3 Рад је представљен на конференцији *Језик, књижевност, интјерсекционалност* 2024, одржаној на Филозофском факултету Универзитета у Нишу.

и MASEGOSA 2014, SPERBER и VILSON 1995, VILSON и SPERBER 2012, VILSON 2006). Повезивање дисциплина сматрамо битним предусловом за свеобухватнији и теоријско-методолошки адекватнији приступ наведеном феномену. Циљ овог рада јесте представљање различитих когнитивно оријентисаних приступа језику те њихових тумачења вербалне ироније. На крају се даје пример анализе ситуационе ироније у роману *He дај ми никада да одем* Казуа Ишигура на основу ехоичког приступа иронији.

Вербална иронија традиционално се сматра реторичком фигуром или тропом и најчешће је описана као неслагање између онога што је речено и онога што је заправо комуницирано.⁴ И када је иронија изузетно заступљена, у комуникацији без контекста је веома је тешко утврдити да ли је говорник ироничан или не. Главни разлог јесте тај што је, за разлику од других примера фигуративне употребе језика (рецимо метафоре), саговорнику доступна и дословна интерпретација исказа. Бургерс и др. (2012) су на експерименталан начин показали да интерпретација ироније умногоме зависи од следећих елемената контекста: фактора ироније (тип иронијске евалуације) и маркера ироније (нпр. знаци навода, хипербола и сл.). Говорници су углавном свесни важности контекста (језичког, ситуационог, енциклопедијског и друштвеног) који деле са својим саговорницима и теже да избегавају употребу ироничних исказа када је ниво знања и веровања које деле низак (в. KROЈС и KAУЋИ 2009: 335). Штавише, нека истраживања указују на то да одређени људи имају способност да тумаче ироничне исказе док је други немају, у зависности од бројних фактора (в. GIBS и IZET 2005). Једна од хипотеза у овом раду јесте да, као што је случај са вербалном иронијом, тако и ситуациона иронија има своју „публику”. Наиме, сматрамо да ситуациона иронија (иронија на нивоу текста, односно дискурзивна иронија) не мора нужно бити перципирана као таква од стране различитих прималаца књижевног текста. Ово не важи само за примере различитих типова ироније – сваки текст омогућује различита читања и разноврсна значења текста резултат су преговарања између аутора, текста и реципијента (КАТНИЋ-БАКАРШИЋ 2003а: 37–38). Тумачење ситуације као ироничне или не умногоме ће зависити од различитих способности и склоности појединачних читалаца⁵, али и од назнака ироније које писац може уврстити у свој дискурс или, пак, изоставити (као што је случај код Казуа Ишигура).

Прагматика и прагматичке теорије неретко се укључују у приступе анализи дискурса, односно стилистике и пружају вредне аналитичке алате. Како Катнић-Бакаршић (2003а: 41) наводи, није нимало случајно што је стилистика драмског дискурса преузела појмовни апарат управо из прагматичких теорија показујући тако какве стилске последице може имати прихватање или неприхватање прагматичких начела. Управо из тог разлога један део овог рада посвећује се покушају примене постграјсовског когнитивно-инференцијалног приступа на случај ситуационе (односно драмске, трагичке) ироније у наведеном роману. Одабир управо

4 За детаљан опис ироније као стилске фигуре негације, али и њених подтипова видети KOVAČEVIĆ 2015: 107–110.

5 Ми овде подразумевамо да је читалац „адекватан”, односно да поседује одговарајуће социо-културолошко предзнање и довољне интелектуалне капацитете да препозна иронију уколико за њу постоји довољно доказа у тексту.

постулата теорије релеванције биће образложен на крају наредног поглавља.

2. Прагматика вербалне ироније

Зачеци прагматике као засебне науке корене вуку из школе филозофије обичног језика (*ordinary language philosophy*)⁶ чији је један од битнијих представника Пол Грајс. Његов инференцијални приступ језику и комуникацији постао је темељ потоњих неограјсовских и постграјсовских приступа. Међутим, када говоримо о иронији, Грајс (1975, 1989) не одступа од традиционалног приступа према којем се иронија посматра као исказ који преноси управо супротно од онога што је говорник намеравао да саопшти. Он иронију сматра имплицатуром⁷ која се генерише кршењем једне од две максиме (начела) квалитета⁸ и истиче да саговорник зна да је оно што је изречено неистина. Поштујући кооперативни принцип (*Cooperative Principle*), саговорник претпоставља да говорник поштује максиму (начело) односа⁹ (*Maxim of Relation*), те тражи адекватну интерпретацију датог исказа. Његов приступ не успева да објасни зашто говорник бира ироничан исказ уместо дословног и који когнитивни механизми омогућавају комуникативне ефекте ироније. Осим тога, Грајс претпоставља да интерпретација других случајева фигуративног језика (нпр. метафора) прати сличан процес. Ово је проблематичан став јер не узима у обзир једну од основних карактеристика ироничних исказа – говорников став.

Спербер и Вилсонова (1995, 1998) предлажу другачије објашњење интерпретације ироничних исказа. Наиме, у оквиру приступа из позиције теорије релеванције, иронија се посматра као ехоичка употреба језика, односно као „ехо“ неке друге пропозиције уз изражавање говорниковог (дисоцијативног) става према тој пропозицији. Осим тога, Вилсонова и Спербер (2012) истичу да се ефекат ироније не постиже нужно исказом који је супротан од реалног стања ствари и/или говорниковог става. Дати ефекат је резултат еха мисли коју говорник приписује другој особи, групи људи или људима уопште или чак себи¹⁰, али у неком другом тренутку, уз изражавање исмевајућег, критичког или скептичног става према датој мисли. Дакле, могу се издвојити две главне тврдње ехоичког приступа иронији: 1) мисао која (се) *огјекује* (*echoed*) приписује се некој другој особи а не говорнику у датом тренутку и 2) став који говорник изражава према датој одјекнутој мисли (која се сматра неадекватном или неистинитом) јесте дисоцијативан. Уколико се говорников став не препозна као скретање пажње на неслагање између описа света који говорник наизглед исказује и стварног стања ствари (према говорнику), доћи ће до неспоразума, те говорник који није сигуран у саговорникову способност адекватне интерпретације на основу општег, ситуационог и позадинског знања може кори-

6 Услед постојања појединих неслагања при превођењу терминологије (нпр. *максима/начело*) у раду ће у заградама бити наведени и термини у оригиналу на енглеском језику.

7 Грајс дели говорниково значење (*speaker's meaning*) на оно што је речено (*what is said*) и оно што је имплицирано (*what is implicated*). На веома упрошћен начин може се рећи да оно што је речено почива на кодираном садржају исказа уз само два прагматичка процеса које Грајс дозвољава на овом плану комуникације – раздвозначавање (*disambiguation*) и додељивање референције (*reference assignment*). Грубо речено, све остало спада у имплицитни план комуникације.

8 „Не говори оно за шта знаш да је неистина.”

9 У раду је коришћена терминологија предложена у књизи *Прагматика* ауторке М. Мишковић-Луковић (2018).

10 Рецимо: „*Овај сјајан ауто* [како сам неосновано сматрала када сам га куповала] стално се квари.”

стити додатна вербална и невербална средства како би намеравана интерпретација била вероватна (VILSON 2006)¹¹.

Још један приступ иронији вредан пажње јесте теорија претварања (*Pretense Theory*) коју предлажу Кларк и Гариг (1984). Наиме, они предлажу тезу да се ефекат ироније постиже претварањем односно симулацијом извођења одређеног говорног чина. Тај део који представља *ирејиварање* мора бити препознат као такав. Уочава се јасна паралела између ова два приступа – ехоичког и теорије претварања – јер се у оквиру оба одбацују традиционални приступи према којима се иронија посматра као говорење супротног од онога што се мисли. Такође, оба приступа истичу централну улогу говорниковог става у оваквим исказима. Сличности између ова два приступа изнедриле су и хибридне приступе, као што је теорија алузионалног претварања (*Allusional Pretense Theory*) коју предлажу Кумон-Накамура и др. (1995). Овај приступ веома је близак теорији претварања, с тим што они тврде да се не изводи ниједан говорни чин при изговарању ироничног исказа, већ се говорник претвара да га изводи и очекује од саговорника да препозна говорников став (исмевања, одбацавања и сл.). Кумон-Накамура и др. предлажу два услова која исказ мора да испуни како би се могао сматрати ироничним: 1) прагматичка неискреност (јер се крши услов прикладности (*felicity condition*) искренности) и 2) изневеравање (кршење) очекивања. Трећи услов који је касније придружен (KOLSTON 2000) подразумева успостављање контраста између очекиваног и стварног стања ствари. Дакле, ироничан исказ треба да направи алузију на очекивано стање ствари које је на неки начин нарушено (KUMON-NAKAMURA i dr. 1995: 61). Управо овде видимо паралелу између алузије и еха (одјека) коју предлаже теорија релеванције. Међутим, неки аутори сматрају да је овај приступ бољи јер некада ироничан исказ не представља ехо неке друге пропозиције (в. KOLSTON i GIBS 2007). Ми сматрамо, у складу са закључцима Вилсонове и Спербера (2012), да пропозиција чији ехо представља ироничан исказ не мора нужно бити нека претходно изречена мисао, већ нека очекивана или предвиђена. Вилсонова (2009: 210) наводи да претварање или симулација могу бити укључени у неким случајевима ироније али да се то не треба сматрати обавезном карактеристиком ироничних исказа. Она у овом раду такође истиче важност метареизентационе способности и способности читања мисли, односно способност приписивања извесних менталних стања (нпр. знања, веровања, намера и жеља) другима а на основу ученог понашања (в. MIŠKOVIĆ-LUKOVIĆ 2018). Линијом алузионог претварања иде и Кјури (2006: 116) који предлаже да се у случају ироније говорник претвара да ради нешто што заправо не ради – озбиљно тврди, озбиљно поставља питање, озбиљно изражава став – како би таргетирао неки рестриктиван или на други начин дефектан поглед на свет. Међутим, овакав приступ такође има своје мањкавости. Вилсонова (2006) наводи као пример ироничну употребу лепих жеља и/или надања што не иде у прилог Кјуријевој дефиницији ироније.

Овде треба навести и теорију према којој је иронија релевантна неприкладност (*relevant inappropriateness*), а која је у складу са Грајсовим приступом у томе што претпоставља да се иронија постиже инференцијално и под утицајем коопера-

11 Способност препознавања једноставних облика ироније обично се развија око 6. године живота (VILSON 2006).

тивног принципа (в. ATARDO 2000). Међутим, Атардо иде корак даље, тврдећи да је иронија у потпуности прагматички феномен јер је уско повезана са контекстом. Иронију сматра релевантном неприкладношћу јер ироничне изјаве нису прикладне за контекст у оквиру којег су изговорене али јесу релевантне. Као и ехоичка теорија и теорија алузионалног претварања, овај приступ узима у обзир говорников став као посебно битан. Према његовом принципу најмањег нарушавања (*Principle of Least Disruption*) говорник треба да ограничи кршење кооперативног принципа на најмање конверзационе јединице и да дате јединице покуша да повеже са остатком дате интеракције. Дакле, како су иронични искази контекстуално неприкладни и подразумевају кршење бар једног начела (максиме), потребно је што пре поново успоставити кооперативни принцип како би се дошло до адекватне интерпретације у складу са принципом најмањег нарушавања. Међутим, контекстуална неприкладност објашњава само део феномена ироније јер није само иронија пример исказа који не одговара реалном стању ствари – то је случај и са метафором и хиперболом на пример (в. RUIZ DE MENDOSA IBANJEZ i MASEGOSA 2014).

Ехоички приступ теорије релеванције намеће се као најадекватнији из више разлога. Прво, теорија релеванције не подразумева посебне интерпретативне механизме када су иронични искази у питању (интерпретација ироничних исказа биће објашњена у наредном поглављу). Осим тога, ехоичка употреба језика није ограничена само на непосредно видљиве ситуације већ на све елементе онога што се назива когнитивном средином (*cognitive environment*) говорника једног језика, то јест све претпоставке које су ментално доступне учесницима у комуникацији. Такође, не може се тврдити да говорник не врши ниједан говорни чин, односно да се само *ћрећивара* да га врши (в. RUIZ DE MENDOSA IBANJEZ i MASEGOSA 2014). Сама идеја *контрараста* која се везује за *ћрајмаћичку неискреност* у теорији алузионалног претварања, за *ћрећиварање* у теорији претварања, *релеванћну нећприкладност* код Атарда и *конверзациону имћликаћиуру* код Грајса – није адекватно појашњена у смислу когнитивних операција.

Теорија релеванције иронију посматра као део континуума интерпретативне употребе језика односно метареизентације вишег реда у односу на дескриптивну употребу језика. Такође, према овом приступу, иронија је подтип атрибутивне употребе језика (SPERBER i VILSON 1986, VILSON 2006). Дакле, иронија је у блиској вези са другим (прећутно/несигнализирано) атрибутивним употребама језика као што је преношење тућег говора (нпр. слободни неуправни говор). Граница између централних и периферних примера ироније постепена је и стоји у блиској вези са тиме у којој мери је материјал који потпада под опсег ехоичке употребе универзално познат, односно заједнички за говорника и саговорника (VILSON 2006). Уколико у питању није опште познато веровање/знање/убеђење иронични израз захтева посебне контекстуалне услове да би био протумачен иронично.

Импликација приступа иронији према којем се иронија третира у складу са другим интерпретативним и атрибутивним употребама језика јесте то да су или сви ови случајеви претварање или ниједан то није. Реканати (2004: 71) развија Грајсов појам *као да се каже* (*making as if to say*) у смеру претварања да се каже, уз изражавање става да је оно што се каже у супротности са стварним стањем ствари

према говорнику. Међутим, „неехоички“ приступи иронији не могу да објасне зашто говорник не може да пренесе било који исказ који је очигледно лажан и очекује да буде схваћен као ироничан, јер свако може да се претвара да је било ко други (VILSON 2006: 1737). С друге стране, говорников дисоцијативни став преноси се примарно тако што се повезује са мишљу/ставом/веровањем које има сличан садржај оном који представља основну пропозицију исказа, а тек секундарно тако што се може повезати са особом (VILSON 2006: 1737). Да би исказ (или његов део) био препознат као ироничан, његово значење мора бити препознато као ехо мисли коју је некада, сада или у будућности неко могао помислити или исказати (SPERBER 1984: 131). Дакле, управо оно што недостаје теорији претварања јесте то да се став који говорник изражава ироничним исказом односи на мисао или исказ који говорник *приписује* (енгл. *attributes*) некој особи или *људима уопште*.

3. Прагматика ситуационе ироније: теорија релеванције

У овом делу рада ћемо укратко изложити основне постулате одабраног приступа и дати илустрацију примене ехоичког приступа на пример ситуационе ироније.

Теорија релеванције (SPERBER I VILSON 1986, KARSTON 2002) представља когнитивно-инференцијални приступ језику и комуникацији који почива на два принципа – когнитивни и комуникативни принцип релеванције. Према првом принципу постулира се да је људска когниција усмерена ка максимизацији релеванције, док према другом принципу сваки вербални и невербални хотимични стимуланс носи претпоставку о сопственој оптималној релеванцији. Релеванција није мерљива већ представља однос постигнутих когнитивних ефеката и уложеног напора – сразмерна је броју когнитивних ефеката, односно обрнуто сразмерна уложеном напору. Оптимално релевантан стимуланс довољно је релевантан да привуче саговорникову пажњу и оправда уложени напор али и најрелевантнији могући у складу са говорниковим способностима и склоностима. У потрази за релеванцијом саговорник се користи стратегијом најмањег напора – интерпретативне хипотезе о тумачењу говорниковог исказа формирају се према редоследу њихове приступачности и процес се завршава када саговорник задовољи сопствено очекивање релеванције датог исказа (или ако до очекиване релеванције не може доћи). Интерпретативне хипотезе формирају се брзо и онлајн и могу бити јаче или слабије саопштене. Наиме, што је већа разлика између кодираног и саопштеног садржаја то је експликатура¹² слабија. Импликатура¹³ је јака уколико је неопходна за разумевање говорниковог значења, док слабе импликатуре нису изразито манифестне¹⁴ и за

12 Експликатура је „пропозиција која се саопштава у исказу ако настаје развојем (тј. прагматичким обогаћењем) једне од логичких форми кодираних у исказу или развојем реченичног дела логичке форме исказа.“ (МИШКОВИЋ-ЛУКОВИЋ 2018: 131)

13 Импликатура је „саопштена пропозиција која није експликатура: претпоставка која се искључиво изводи прагматичком инференцијом; говорникова намеравања контекстуална претпоставка (имплицирана премиса) или контекстуална импликација (имплицирани закључак).“ (МИШКОВИЋ-ЛУКОВИЋ 2018: 133)

14 Манифестност претпоставке је „[с]тепен до ког је појединац способан да ментално представи неку претпоставку и да је у датом тренутку сматра истинитом или вероватном.“ (МИШКОВИЋ-ЛУКОВИЋ 2018: 142)

њихово извођење углавном је одговоран саговорник.

У оквиру когнитивно-инференцијалног приступа комуникацији за нашу анализу најрелевантнији је експлицитни план комуникације. Експликација исказа генерира се на основу кодираног садржаја, односно развијањем логичке форме. Ово никако не значи да не постоји озбиљан прагматички утицај на експлицитном плану. Прагматички процеси који доприносе експликацији исказа јесу раздвојачавање (*disambiguation*), додељивање референције (*reference assignment*), слободно обогаћење (*free enrichment*), засићење (*saturation*) и формирање *ad hoc* концепата (*ad hoc concept formation*). Тек прагматички обогаћена пропозиција исказа може постати основна експликација исказа уколико је намеравана од стране говорника.

Код ироничних исказа основна експликација не постоји јер основна пропозиција исказа никада није намеравана од стране говорника. Релеванција ироничног исказа лежи у експликацији вишег реда која представља опис говорног чина и говорничког става:

(1) Исказ:

Сви су одушевљени музиком.

Неексплицитна основна пропозиција исказа:

Сви [присутни на тој и тој прослави] су одушевљени музиком [која се на датој прослави пушта].

Експликација вишег реда:

Говорник је рекао да су сви [присутни на тој и тој прослави] одушевљени музиком [која се на датој прослави пушта];

Говорник сматра да је неосновано/апсурдно мислити да су сви [присутни на тој и тој прослави] одушевљени музиком [која се на датој прослави пушта].

Дакле, код ироничних исказа намера говорника јесте управо подвучена експликација вишег реда у оквиру које се налази и (неексплицитна) основна пропозиција исказа. Имплицитним планом комуникације нећемо се посебно бавити у овом раду, али можемо напоменути да би, у зависности од контекста употребе исказа у (1) импликације могле бити да се говорник није лепо провео на датој прослави, да су организатори прославе могли боље да организују догађај, да говорник више неће ићи на сличне прославе итд.

Уколико бисмо наведени апарат применили на ситуациону иронију морали бисмо да уведемо извесне термилошке измене. Наиме, код ситуационе ироније не говоримо о исказу већ о нивоу дискурса и наратива, који надилази појам исказа. Стога предлажемо да уместо основне пропозиције исказа термилошко решење буде *основна пропозиција наратива*. Опис пропозиционог става (друга експликација вишег реда) гласила би:

Имплицитни аутор/наратор/лик сматра да је неосновано/апсурдно мислити да [основна пропозиција наратива].

У зависности од примаоца текста одређена ситуација (односно основна пропозиција наратива) може бити и основна експликација наратива уколико се наратив не перципира као ироничан већ као намераван од стране аутора/наратора/

лика. Самим тим ће и импликатуре наратива бити сасвим другачије.

Потенцијални проблем са формулисањем експликатуре вишег реда може настати услед тога што се ситуациона иронија (иронија ситуације, иронија судбине) не остварује посебним дискурзивним стратегијама већ настаје услед различитих односа између феномена, ствари и ликова и заснива се на раскораку или парадоксу, било затеченом или измишљеном (који је карактеристичан за фикцију) (BAGIĆ 2002: 163). Осим тога, ситуациона иронија неретко представља претњу која дуго траје а која није препозната од стране учесника и посматрача јер откривање долази касније као преокрет, а очекивани исход стоји у нескладу са крајњим резултатом (TARNER 2015). Дакле, терминологијом теорије релеванције, можемо рећи да се одређена *основна йройозиција нараџива* може сматрати и *експликаџуром нараџива* све док се (уколико до тога уопште дође, како ћемо видети у анализи) не испостави да је у питању *неексплицирана основна йройозиција нараџива* према којој се изражава дисоцијативан став.

Узмимо као почетну илустрацију једноставан пример ситуационе ироније који дају Руиз де Мендоса Ибањез и Масегоса (2014). Наиме, они наводе пример особе која је уложила велику суму новца у очигледно поуздану компанију, а истовремено исмевала друге због тога што нису искористили исту могућност, а онда се испоставило да је компанија доживела неуспех, а новац инвеститора је изгубљен. Даље наводе да је ситуација иронична због комбинације два разлога – 1) постоји дискрепанција између убеђености инвеститора у солвентност компаније и стварне ситуације и 2) након пропасти компаније остаје чињеница да се инвеститор немесно ругао онима који нису хтели да уложе новац што сада изгледа будаласто. У оквирима теорије релеванције могли бисмо ову ситуациону иронију представити на следећи начин:

(2) Наратив:

Инвеститор се са правом руга онима који нису спремни да преузму ризик и уложе новац.

Неексплицирана основна пропозиција наратива:

Инвеститор_x се са правом руга онима који нису спремни да преузму ризик и уложе новац [у ту-и-ту компанију]¹⁵.

Експликатуре (наратива) вишег реда:

Имплицитни аутор/наратор/лик је рекао да се инвеститор_x са правом руга онима који нису спремни да преузму ризик и уложе новац [у ту-и-ту компанију];

Имплицитни аутор/наратор/лик сматра да је неосновано/апсурдно мислити да се инвеститор_x са правом руга онима који нису спремни да преузму ризик и уложе новац [у ту-и-ту компанију].

Овде треба приметити и да је неексплицирана пропозиција наратива уједно и основна експликатура наратива до одређеног тренутка – до пропасти компаније, где се открива иронични обрт. Свакако, како је нарација комплексан демонстративни комуникациони чин, истовремено су могуће и друге основне пропозиције наратива (нпр. Паметно је уложити новац [у ту-и-ту компанију]), Они који нису

¹⁵ Ознака *x* сигнализира да је извршен прагматички процес додељивања референције.

уложили новац [у ту-и-ту компанију] испали су будалести и сл.) које би биле анализиране на исти начин, односно за које би се експликатуре вишег реда генерисале на исти начин.

Међутим, трагичка или драмска иронија представља још комплекснији проблем, те већи изазов за предложену прагматичку анализу. Наиме, за разлику од конверзације, драмски модел је сложени и подразумева два нивоа – први, у којем је еминент драмски писац, а реципијент публика/читаоци и други ниво у којем су еминент и реципијент ликови у драми (KATNIĆ-BAKARŠIĆ 1999: 55). Управо свест о оваквој структури комуникације у драми омогућава тумачење драмске ироније, те анализу онога што аутор жели да саопшти публици (KATNIĆ-BAKARŠIĆ 1999: 55). С друге стране, у *Речнику књижевних термина* (ŽIVKOVIĆ i dr. 1986: 275) трагичка иронија дефинише се као преокрет у радњи који се догађа неочекивано за (главног) јунака. Трагичка иронија (тј. драмска или иронија судбине) представља контрадикцију наративу који претходи преокрету, што представља објективну иронију (ŽIVKOVIĆ i dr. 1986: 275). У наредном поглављу покушаћемо да анализирамо трагичку иронију у одабраном корпусу као *ехоичку ујошпреду нарације*. Роман *Не дај ми никада да одем* одабран је за анализу у овом раду из два основна разлога: 1) трагичка иронија која се заступљена у интерпретацији романа комплексан је вид невербалне ироније и представља изазов за лингвистичку анализу и 2) постоји двоструко читање наратива у наведеном роману – иронично и неиронично – што потврђују наведене књижевно-теоријске студије и интервјуи са самим аутором.

4. Трагичка иронија у роману *Не дај ми никада да одем*: пример анализе

У драмским дијалозима управо се иронија неретко користи тако што ликови често изговарају реченице које публика препознаје као контрадикторне њиховим правим осећањима или ситуацији (KATNIĆ-BAKARŠIĆ 2001¹⁶). С друге стране, оно што нас у овој анализи интересује јесте иронија наратива или заплета која се не постиже само дијалогом већ представља интеракцију наратива, дијалога, али и читаочевих очекивања, знања, веровања, убеђења и сл. Ромчевић (1999: 119) сматра да теорија о дискрепантном знању (то јест о дискрепанци у спознаји код публике/читалаца и спознаје код ликова) омогућава другачије сагледавање драмске ироније. Према њему драмска иронија настаје када „интерни и екстерни комуникацијски систем дођу у конфликт“, односно, када сазнања и увиди реципијената дају додатни слој значења исказу у оквиру текста или поступцима и понашању лика и на тај начин „руши или доводи у питање значење које лик жели да створи“ (ROMČEVIĆ 1999: 119). Сматрамо да неретко до овакве дискрепанције долази управо у делима Казуа Ишигура и покушаћемо на то да се осврнемо у овом делу рада. Иако лингвистичке студије које се баве драмским и прозним делима могу деловати неадекватно и изазивати збуњеност код традиционалних лингвиста, интердисциплинарност у

16 У наведеној студији Катнић-Бакаршић се бави прагматичком анализом драмског дискурса, али у оквиру Грајсовске прагматике (махом примена кооперативног принципа и начела/максима), док се неограјсовски и пострајсовски приступи не помињу (в. KATNIĆ BAKARŠIĆ 2001: 147–151). Такође, у својој књизи *Стилистика драмској дискурса* на драмски дијалог примењује сличне прагматичке теорије које претходе когнитивно-инференцијалном приступу коришћеном у овом раду (в. KATNIĆ BAKARŠIĆ 2003б: 90–136).

оваквим истраживањима постала је нужност (КАТНИЋ-БАКАРШИЋ 2003д: 7).

Радња романа *Не гај ми никада да одем* одвија се у алтернативној дистопијској стварности у којој је клонирање људи дозвољено, а клонови су створени да донирају органе другима. Иако сазнају истину, клонови пасивно прихватају своју судбину. Дискриминација на биолошкој основи (клонови наспрам *јравих* људи) твори неколико линија наратива. Кроз причу о клоновима говори се из позиције дискриминисаних, али сама дискриминација, то јест став према истој не може бити сагледан једнозначно. Као што је већ речено, према ехоичком приступу иронични исказ мора бити препознатљив као ехо (одјек) мисли или исказа (или уопштено репрезентације са концептуалним садржајем) који се може приписати некој особи, групи људи или људима уопште, а културне норме широко су заступљене у људским умовима и увек су доступне за ироничан ехо (VILSON 2006). Управо из тог разлога ироничне алузије на културне норме могу се користити без икаквих посебних контекстуалних поставки и припрема а да би се изразио став према широко распрострањеним нормама (VILSON 2006: 1738). Можда је управо то разлог ироничног читања Ишигуровог романа *Не гај ми никада да одем* без обзира на говорникову, у овом случају пишчеву, намеру. Наиме, Ишигуро и сам у интервјуима (в. ŠEJFER i VONG 2008) прави иронијски отклон од заступања једнозначне интерпретације која би потврдила неприкосновеност ситуационе ироније у наведеном роману. Његово потенцирање хуманитета, тога да је прича о Кети Х. и њеним пријатељима прича о људској судбини која неизоставно подразумева старење, суочавање са смртношћу или бар одлагање тог суочавања до неминовног сусрета са реалношћу, уравнотежава тумачење Кетиног лика као трагичног. Тумачење позиције клонова као упоредне позиције човека у контексту егзистенцијалне филозофије финитности, приписује трагичну ноту судбинама клонова у хуманом контексту, не и спрам опресивног система експлоатације који приморава клонове на донације и прерану смрт. Овакво тумачење, посматрано из позиције когнитивно-инференцијалне прагматике, подразумевало би одсуство ироније при интерпретацији наратива. У том случају имали бисмо основну пропозицију наратива која би била изједначена са основном експликатуром наратива:

(3) Наратив:

Сви ћемо ишчезнути и умрети, али људи су способни да нађу енергију да створе мало среће и пристојности док су ту.¹⁷

Основна пропозиција наратива/ основна експликатура наратива:

Сви ћемо ишчезнути и умрети, али људи су способни да нађу енергију да створе мало среће и пристојности док су ту.

Експликатуре вишег реда овде не би биле главни носиоци релеванције наратива, већ би напосто представљале описе наративног (наместо говорног) чина и пропозиционог става (имплицитног аутора/ наратора/ лика).

На основу ауторовог тумачења наратива које је изразио у својим интервјуима, можемо издвојити и друге основне пропозиције наратива које би, према Ишигуру, требало да буду и основне експликатуре наратива јер су намераване од стране имплицитног аутора/ наратора/ лика – Трагична судбина клонова-донора нормал-

17 В. Шејфер и Вонг (2008: 202).

на је унутар њиховог (дистопијског) света (ŠEJFER i VONG 2008: 2015), Кети (као и други клонови-донори) прихвата своју судбину и начин живота који јој је дозвољен да живи као људско биће, без побуне и тежње ка промени (ŠEJFER i VONG 2008: 2015), ученици (будући донори органа) обмањивани су у детињству како би добили нешто још вредније – да буду добри људи (ŠEJFER i VONG 2008: 2019), наратив у роману представља позитивну причу о смртности (ŠEJFER i VONG 2008: 2020) и др.

Међутим, читалац и/или критичар могу наведене основне пропозиције наратива посматрати као облике ироније. Несумњиво је да аутор уочава тихи трагизам у људској судбини, али трагизам који је континуирано превреднован динамичким модусима одржања идентитетских наратива који се флексибилно прилагођавају захтевима измењених друштвених и културних парадигми. Трагедија, чије исходиште подразумева катастрофу у виду смрти трагичког јунака и чија је радња вођена начелима линеарног поимања људске егзистенције (представљене на индивидуалном нивоу), усклађена је са иронијским раскораком између постулиране слике света коју јунак заступа и њеног измештања по самоспознаји која мења перспективу. Међутим, флексибилност наративног идентитета пружа приповедачу могућност да иронију преобликује или одбаци, зависно од поставки нове идентитетске парадигме. Тако и читалац не може да пребаци одговорност за тумачење на текст, јер разумевање значења у тексту подразумева и стварање значења које је читалац мотивисан да, у зависности од заузете перспективе, спроведе.

Тако се изостанак побуне заједнице клонова против доминантне структуре која их експлоатише може сагледати као вид пасивизације и кукавичлука, као трагичност ограничене перспективе која не дозвољава увид у моделе побуне, или као динамика модела опстанка и тестирања граница отпора. Деконструктивистичко читање ироније у Ишигуровом тексту сагледава све аспекте тумачења оних делова наратива који пружају отпор једнозначној интерпретацији. Уколико се позиција хуманог субјекта, који упркос темпорално ограниченој егзистенцији бира да живи у свету без метанаратива о смислу који надилази егзистенцију, перципира као парадоксална (LUKIĆ 2011, MATOVIĆ 2015), основна пропозиција наратива у примеру (3) не би била и основна експликација наратива. У том случају прималац текста генерисао би следећу експликацију вишег реда:

Имплицитни аутор/наратор/лик сматра да је неосновано/апсурдно мислити да ћемо сви ишчезнути и умрети, али људи су способни да нађу енергију да створе мало среће и пристојности док су ту.

Исто важи и за иронична тумачења других пропозиција наратива. На пример, Ишигуро наводи да је квалитет живота ликовна бољи услед образовања (ликовна и књижевна уметност, учење да буду добри према другима и сл.) које добијају (ŠEJFER i VONG 2008: 2019). Дакле, упориште људске духовности налази се у уметничкој креативности, пожртвованости, залагању за правду и једнакост. То упориште бива иронизовано експлоатацијом клонова, које од људи не разликује ниједан релевантан фактор за дефиницију духовности. Биолошко порекло користи се као дистинктивно својство, као елементарна разлика између људи и клонова, која људима даје за право да клонове експлоатишу за „донацију” органа (в. MATOVIĆ

2020). У светлу наведеног ироничног тумачења датог наратива интерпретација би генерисала, рецимо, следећу неексплицитну пропозицију наратива:

(4а) Оправдано је клонове подучавати доброту, ваљаним међуљудским односима, уметности и сл. како би им животи били квалитетнији, без обзира на неминовност њихове смрти јер је управо та неминовност свима заједничка.

Ова основна пропозиција наратива даље би се уградила у експликатуру вишег реда:

(4б) Имплицитни аутор/наратор/лик сматра да је неосновано/апсурдно мислити да је оправдано клонове подучавати доброту, ваљаним међуљудским односима, уметности и сл. како би им животи били квалитетнији, без обзира на неминовност њихове смрти јер је управо та неминовност свима заједничка.

Читалац, дакле, може интерпретирати наратив као ироничан (од стране аутора, наратора или лика) иако дати наратив није намеравао као ироничан (али и обрнуто – да изостане намеравана иронична интерпретација наратива). Оваква анализа у сагласју је са потенцијалним различитим интерпретацијама услед разлика у когнитивним моделима¹⁸, односно схемама (KATNIĆ-BAKARŠIĆ 2003б: 122125). Слично нашим закључцима, анализирајући драмски дискурс, Катнић Бакаршић (2003б: 125) закључује:

Читатељи интерпретирају поједине дијалогске секвенце и конфликте на основу властитих социокултурних, психолошких, дискурзивних и интертекстуалних схема, тако да и овдје може доћи до нарушавања комуникације, до погрешне интерпретације, стереотипизације и слично.

У литератури о иронији, посебно вербалној, чешће су описани случајеви где изостаје препознавање ироничног исказа као таквог, те тумачење датог исказа као дословног. У роману који је предмет наше анализе видимо да се дешава управо супротно. Иако наратив и његови делови нису писани са интенцијом да буду схваћени као иронија, неретко се дешава да се интерпретирају као иронични – као ехо наратива који се приписује другом лику/наратору, људима уопште или чак самом лику/наратору, али у неком другом тренутку, уз изражавање критичког или дисоцијативног става према датом наративу.

5. Закључна разматрања

У раду су изложени и укратко представљени најрелевантнији приступи тумачењу ироничних исказа када је вербална иронија у питању. Иако је било студија које су одређене прагматичке постулате примењивали на књижевна дела (в. фусноту 14), у овом раду за пример анализе одабран је комплекснији пример ироније. Циљ је био испитати адекватност одабраног прагматичког приступа не само на ситуациону већ и на њен подтип – трагичку иронију. У одабраном роману иронизовани су покушаји да се уметничком/културном вредношћу превазиђе страх од 18 Оно што би у оквиру теорије релеванције одговарало термину *коинцидентни контекст/схема* био би контекст интерпретације – опште знање (као и склоности и веровања примаоца), посебно знање, ситуациони (и физички) контекст, интерперсонални контекст и сл.

смрти и пролазности живота, као и модел пожртвованости зарад идеала за чије се остварење жртвују они који нису на привилегованим позицијама моћи. Међутим, текст романа такође пружа могућност тумачења наведених облика осмишљавања смртности као легитимних начина заогртања симболима неизвесности непознатог, лакановског Реалног које не дозвољава симболизацију. Напетост текста која ипак захтева разлучивање јесте однос позиције клонова спрам друштвено-политичке структуре која иницира њихову превремену смрт и позиције човека који, колико год да га одлаже, ипак нема могућност вечног одлагања неизбежног. Опет, у другој неуралгичној тачки, уколико тумачимо доступност средстава за привремено одлагање смрти, и позиција клонова може бити индикативна за односе моћи и привилегије који диктирају ко има приступ медицинским средствима за лечење, као и условима за здравији живот.

Критичка стилистика почива на аксиому да је значење динамичан концепт и да умногоме зависи од комплексних односа самог текста, друштвено-културног и когнитивног окружења у којем се текст ствара и конзумира, али и између аутора и различитих рецепијената (КАТНИЋ-БАКАРШИЋ 2003а: 42). Однос према дискриминацији на биолошкој основи у роману чита се двојако – као неиронично помирујући став који представља слику друштва и људског идентитета, али и као ироничан коментар на склоност људи ка дискриминацији по било којој тачки интерсекционалности, то јест димензији, нивоу или аспекту идентитета. У случају Ишигуровог романа дискриминација се врши на биолошкој основи – аспект идентитета на маргини интерсекционалности који је узет као централни, потенцијално, у сврху онеобичавања дискриминације. Како потенцијална иронија није сигнализирана, иронично читање мотивисано је културним нормама које су широко распрострањене у датом друштву и представља окидач за тумачење одређеног исказа или наратива као изражавања дисоцијативног става (VILSON 2006: 1738). Овде можемо говорити о ангажованости интерпретације која треба да буде усмерена на деконструкцију и мењање устаљених односа моћи (КАТНИЋ-БАКАРШИЋ 2003а: 43). Иако је писац/говорник можда има намеру да саопшти позитивну причу о смртности, рецепција наратива као ироничног говори у прилог тези да општеприхваћене друштвене норме не понекад блокирају намеравану интерпретацију.

Цитирана литература

- АТАРДО 2000: Attardo, Salvatore. "Irony as Relevant Inappropriateness". *Journal of Pragmatics* 32: 793-826. [https://doi.org/10.1016/S0378-2166\(99\)00070-3](https://doi.org/10.1016/S0378-2166(99)00070-3).
- БАГИЋ 2002: Bagić, Krešimir. *Rječnik stilskih figura*. Zagreb: Školska knjiga.
- БУРГЕРС И ДР. 2012: Burgers, Christian, Margot van Mulken, Peter Jan Schellens. "Type of evaluation and marking of irony: The role of perceived complexity and comprehension". *Journal of Pragmatics* 44: 231-242. <https://doi.org/10.1016/j.pragma.2011.11.003>.
- ВИЛСОН 2006: Wilson, Deirdre. "The pragmatics of verbal irony: Echo or pretence?". *Lingua* 116.10: 1722-1743. <https://doi.org/10.1016/j.lingua.2006.05.001>.
- ВИЛСОН 2009: Wilson, Deirdre. "Irony and metarepresentation". *UCL Working Papers in Linguistics* 21: 183-226.
- ВИЛСОН И СПЕРБЕР 2012: Wilson, Deirdre & Sperber, Dan. "Explaining irony". In: Wilson, Deirdre & Sperber, Dan (Eds.). *Meaning and Relevance*: 123-145. Cambridge: Cambridge University Press.

- ГИБС 2000: Gibbs Jr., Raymond W. "Irony in talk among friends". *Metaphor and Symbol*: 15 5-27. https://doi.org/10.1207/S15327868MS151&2_2.
- ГИБС И ИЗЕТ 2005: Gibbs Jr., Raymond W. & Izett, Christin D. "Irony as persuasive communication". In: Colston, Herbert L. & Katz, Albert (Eds.). *Figurative language comprehension: Social and cultural factors*: 131-152. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates. <https://doi.org/10.4324/9781410611628>.
- ГРАЈС 1975: Grice, Paul H. "Logic and conversation". In: Cole, Peter & Morgan, Jerry L. (Eds.). *Syntax and semantics: Speech acts*: 41-58. New York: Academic.
- ГРАЈС 1989: Grice, Paul H. *Studies in the way of words*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- ЖИВКОВИЋ И ДР. 1986: Živković, Dragiša (ur.). *Rečnik književnih termina*. Beograd: Nolit.
- КАТНИЋ-БАКАРШИЋ 1999: М. Katnić-Bakaršić. *Lingvistička stilistika*. Budapest: Open Society Institute.
- КАТНИЋ-БАКАРШИЋ 2001: М. Katnić-Bakaršić. *Stilisika*. Sarajevo: Ljiljan
- КАТНИЋ-БАКАРШИЋ 2003а: М. Katnić-Bakaršić. *Stilistika diskursa kao kontekstualizirana stilistika. Fluminensia: časopis za filološka istraživanja*, 15(2), 37–48.
- КАТНИЋ-БАКАРШИЋ 2003б: М. Katnić-Bakaršić. *Stilistika dramskog diskursa*. Zenica: Vrijeme
- КАРСТОН 2002: Carston, R. *Thoughts and utterances: The pragmatics of explicit communication*, Blackwell Publishing.
- КЈУРИ 2006: Currie, Gregory. "Why irony is pretence". *The architecture of the imagination*: 111-134, Oxford: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199275731.003.0007>.
- КЛАРК И ГЕРИГ 1984: Clark, Herbert H. & Gerrig, Richard J. "On the pretense theory of irony". *Journal of Experimental Psychology: General* 113: 121-126. (Reprinted in Gibbs and Colston. 2007: 25-33).
- КОВАЧЕВИЋ 2015: Ковачевић, Милош. *Стилистика и граматика стилских фигура*. Београд: Јасен.
- КОЛСТОН 2000: Colston, Herbert L. & O'Brien, Jennifer. "Contrast and pragmatics in figurative language: Anything understatement can do, irony can do better". *Journal of Pragmatics* 32: 1557-1583. [https://doi.org/10.1016/S0378-2166\(99\)00110-1](https://doi.org/10.1016/S0378-2166(99)00110-1).
- КОЛСТОН И ГИБС 2007: Colston, Herbert L. & Gibbs Jr., Raymond W. "Introduction. A Brief History of Irony". In: Colston, Herbert L. & Gibbs Jr., Raymond W. (Eds.). *Irony in language and thought. A cognitive science reader*: 3-24. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- КРОЈЗ И КАУЧИ 2009: Kreuz, Roger J. & Caucci, Gina M. "Social aspects of verbal irony use". In: H. Pishwa (Ed.). *Language and social cognition. Expression of the socialmind* 325-348. Berlin: Mouton de Gruyter. <https://doi.org/10.1515/9783110216080.2.325>.
- КУМОН-НАКАМУРА И ДР. 1995: Kumon-Nakamura, Sachi, Sam Glucksberg, Mary Brown. "How about another piece of the pie: The allusional pretense theory of discourse irony". *Journal of Experimental Psychology: General* 124: 3-21.
- ЛЕГИТ И ГИБС 2000: Leggitt, John S. & Gibbs Jr., Raymond W. "Emotional reactions to verbal irony". *Discourse Processes* 29: 1-24. https://doi.org/10.1207/S15326950dp2901_1.
- ЛУКИЋ 2011: Lukić, Zlata. "Human Condition in Kazuo Ishiguro's *Never Let Me Go*". *Philologia*, IX/9. Beograd: Udruženje građana Philologia. 123-133. <https://doi.org/10.18485/philologia.2011.9.9.13>.
- МАТОВИЋ 2015: Matović, Tijana. *Tragizam bića kao uslov sreće u romanu Ne daj mi nikada da odem Kazua Išigura*. U: *Sreća*, ur. Dragan Bošković. Kragujevac: Filološko-umet-

nički fakultet. 249–259. [orig. Матовић, Тијана. Трагизам бића као услов среће у роману *Не дај ми никада да одем* Казуа Ишигура. У: *Срећа*, ур. Драган Бошковић. Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет. 249–259.]

МАТОВИЋ 2020: Matović, Tijana. Intimna mehanizacija duše u romanu *Ne daj mi nikada da odem* Kazua Išigura. U: *Srpski jezik, književnost, umetnost: Zbornik radova sa XIV međunarodnog naučnog skupa održanog na Filološko-umetničkom fakultetu u Kraгујеvcu (25–27. X 2019), Knjiga II, Tako male stvari: intimno u književnosti i kulturi*. Драган Бошковић и Ћаслав Николић (ур.). Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет. 161–170. [orig. Матовић, Тијана. Интимна механизација душе у роману *Не дај ми никада да одем* Казуа Ишигура. У: *Српски језик, књижевност, уметност: Зборник радова са XIV међународног научног скупа одржаног на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевицу (25–27. X 2019), Књига II, Тако мале ствари: интимно у књижевности и култури*. Драган Бошковић и Часлав Николић (ур.). Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет. 161–170.]

МИШКОВИЋ-ЛУКОВИЋ 2018: Mišković-Luković, Mirjana. *Pragmatika*. Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет. [orig. Мишковић-Луковић, Мирјана. *Прагматика*. Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет.]

РЕКАНАТИ 2004: Recanati, François. *Literal Meaning*. Cambridge: Cambridge University Press.

РОМЧЕВИЋ 1999: Romčević, Nebojša. „Nivoi spoznaje dramskih likova i publike”. *Zbornik radova Fakulteta dramskih umetnosti* 3: 116–120. Београд: Факултет драмских уметности. [orig. Ромчевић, Небојша. „Нивои спознаје драмских ликова и публике”. *Зборник радова Факултета драмских уметности* 3: 116–120. Београд: Факултет драмских уметности.]

Руиз де МЕНДОСА ИБАЊЕЗ И МАСЕГОСА 2014: De Mendoza Ibáñez Francisco José, Ruiz, Alicia Galera, Masegosa. *Cognitive modeling: A linguistic perspective*. John Benjamins Publishing Company.

СПЕРБЕР 1984: Sperber, Dan. “Verbal irony: Pretense or echoic mention?”. *Journal of Experimental Psychology: General* 113: 130–136.

СПЕРБЕР И ВИЛСОН 1986: Sperber, Dan & Wilson, Deirdre. *Relevance. Communication and cognition*. MA: Oxford University Press.

СПЕРБЕР И ВИЛСОН 1995: Sperber, Dan & Wilson, Deirdre. “Irony and relevance. A reply to Seto, Hamamoto and Yamanashi”. In: Carston, Robyn & Uchida Seiji (Eds.). *Relevance Theory: Applications and implications*: 283–293. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins.

ТАРНЕР 2015: Turner, Katherine L. *This is the sound of irony*. Routledge.

ШЕЈФЕР И ВОНГ 2008: Shaffer, Brian W. & Wong, Cynthia F. (Eds.). *Conversations with Kazuo Ishiguro*. Jackson, Mississippi: University Press of Mississippi.

Nina Ž. Manojlović

POSSIBILITY OF APPLYING COGNITIVE-INFERENTIAL PRAGMATICS TO SITUATIONAL IRONY

Summary

The paper aims to investigate the application of cognitively oriented approaches to language to the analysis of situational irony. First, relevant approaches that have verbal irony as their subject of interest are presented, along with their advantages and disadvantages, in order to adequately explain the choice of the echoic approach. Special emphasis is placed on its potential for application in the analysis of other types of irony – situational, dramatic, tragic, etc. When apply-

ing the echoic approach to situational irony, certain terminological changes occur (e.g. the basic proposition of the utterance becomes the basic proposition of the narrative), but the mechanism remains unchanged. Going a step further, the last part of the paper presents an example of the application of the selected theoretical apparatus of Relevance Theory to tragic irony in the novel *Never Let Me Go* by Kazuo Ishiguro, with a special emphasis on the connection between irony and discrimination against clones-organ donors in the dystopian world of the novel. An analysis of situational irony analogous to the analysis of verbal irony is proposed, which shows that the selected apparatus enables adequate interpretation of the paradox indicated by the situational irony of Kate's story. The proposed approach also explains the simultaneous existence of ironic and non-ironic interpretations of the narrative, which the author of the novel himself emphasizes in his interviews.

Keywords: verbal irony, situational irony, echoic use of language, relevance theory